

Проведене дослідження не вичерпує всього комплексу проблем, пов'язаних із особливостями маркованих лексичних одиниць. Виділені лише основні їх типи, яким властива семантична різноманітність, невизначеність складу, особливості функціонування у художніх текстах.

Література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1987. – 248 с.
2. Бойко Н.І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2005. – 552 с.
3. Лукьянова Н.А. Экспрессивная лексика разговорного употребления. – Новосибирск: Наука, 1986. – 230 с.
4. Матіос Марія. Нація. Одкровення. – Львів: ЛА "ПІРАМІДА", 2006. – 204 с.
5. Матіос Марія. Солодка Даруся. – Львів: ЛА "ПІРАМІДА", 2007. – 188 с.
6. Матіос Марія. Щоденник страченої. – Львів: ЛА "ПІРАМІДА", 2005. – 188 с.
7. Словник української мови: У 11 т. / Ред. кол.: І.К.Білодід (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1970–1980.
8. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986. – 143 с.
9. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

Л.І.Драчук

Звичаї та традиції українців у повісті Михайла Стельмаха "Гуси-лебеді летять" як засіб формування духовного багатства світу школярів

Літературі належить важлива роль у формуванні моральних переконань, патріотичного виховання учнів, формування в них національної самосвідомості.

У народних традиціях, звичаях закладено мудру філософію, визначено поведінкові норми: бути чесним, правдивим, скромним, милосердним, турбуватися про батьків, поважати старших. Усвідомлення традицій – це знання побуту українського народу, своєрідності

світобачення, образної свідомості, морально-етичних законів. Тому необхідно під час вивчення української літератури цілеспрямовано здійснювати пошукову роботу, широко використовуючи народні традиції в морально-етичному вихованні школярів.

Багатий матеріал для виховання в учнів почуття любові й пошани до батьків, рідної землі, працелюбності, звичаїв, традицій українського народу містять твори Михайла Стельмаха.

Важливими засобами, що стимулюють процес успішного здійснення морально-етичного виховання на традиціях українського народу, є сугестивне введення учнів у тему уроку, емоційна розповідь учителя про морально-етичні погляди письменника, його ставлення до народних традицій.

У вступному слові вчитель повинен подати відомості про життя письменника, яке є найкращим коментарем до його творів. Син селянина-незаможника, Михайло Стельмах перейняв велику любов до рідної землі, праці, людини-трудівника, звичаїв від своїх батьків, родичів і односельців. Від материнської колиски супроводжували майбутнього митця чарівні пісні, казки, легенди рідного краю.

Мати, Ганна Іванівна, невтомна трудівниця, перша виховала в Михайлика любов до навколишньої природи. Вона навчала маленького хлопчика милуватися вранішніми росами й легеньким ранковим туманом, подовгу вслухатися в "...бентежні звуки далеких дзвонів...", що їх струшують на землю з високого піднебесся оті казкові гуси-лебеді, що повертаються навесні на рідну землю [2, с. 435].

Багато творів написав М.Стельмах, і всі вони пронизані почуттям любові, доброти й краси.

Письменник був романтиком-оптимістом, утверджував торжество добра й справедливості, наділяючи героїв творів внутрішньою досконалістю, утілюючи в них ідеал Людини. Любов до рідної землі й батьківської домівки проніс через усе життя. Де б не жив письменник, якими б справами не займався, завжди знаходив час приїхати до рідного села, поспілкуватися з земляками. Це давало сили й натхнення.

Повість "Гуси-лебеді летять" автобіографічна, тобто така, у якій письменник описує власне життя. У її основу покладено спогади Михайла Стельмаха про дитинство, яке минуло в подільському селі у двадцять років. Розповідь ведеться від імені сільського хлопця Михайлика, у якому ми впізнаємо самого письменника.

Аналізуючи твір, необхідно зосередити увагу семикласників на звичаях і традиціях, відображених у творі: шанобливому ставленні до

батьків, старших, любові до природи, праці на землі, шанування сімейних традицій, побуту, спілкування між людьми.

Завдання вчителя на цьому етапі полягає у формуванні в учнів умінь працювати над текстом художнього твору, знаходити аналогічні ситуації в житті, самостійно робити висновки щодо відповідності поведінки, вчинків літературних героїв моральним нормам. Під час бесіди школярі входять у світ дитинства головного героя повісті "Гуси-лебеді летять" Михайлика. Хлопчик росте допитливим: йому все хочеться знати, до всього дійти розумом. Наслухавшись казок, легенд і розповідей дідуся та бабусі, Михайлик бачить світ крізь їх призму. Вони навчили його любити й поважати людей, природу, бачити в навколишньому світі прекрасне й таємниче.

Казки, думи, пісні для нього як життєдайне повітря. Цим пояснюється й велика жага до знань, потяг до книги. Він любить води й зорі у високому небі, запах жита й бентежні звуки гусей-лебедів.

Родина Михайлика живе в нестатках. Батьки люблять своє господарство, землю, привчають малого хлопчика до праці. За неписаними законами в селі діти рано починали трудову діяльність і з дитинства привчалися приносити користь родині.

У творі розповідається про той день, коли Михайлик уперше став орачем: "Я пам'ятаю, як урочисто проводжали в поле плугатарів із раннім плугом. Коли ж вони поверталися увечері додому, їх стрічали старі й малі. А яка то була радість, коли орач виймав тобі з торби шматок причерствілого хліба і казав, що він од зайця. Це був найкращий хліб мого дитинства! А хіба не святом ставав той день, коли ти сам торкався до чепіг і проводив свою першу борозну? І досі з глибини років озивається голос мого батька, який одного прихмареного ранку поставив мене, малого, радісного і схвильованого, до плуга, а сам став біля коней. Дома він про нашу працю говорив як про щось героїчне: "Хмари йдуть на нас, громи обвалюються над нами, блискавки падають перед нами і за нами, а ми собі оремо та й оремо поле" [2, с. 454].

Учитель може дати коментар про те, що праця на землі возвеличує людину й землю. Традиційно в Україні польові роботи починалися весняною оранкою та сівбою. Від успіху цих головних робіт залежить добробут селянина та його родини протягом усього господарського року. Отже, початок оранки відбувається урочисто.

"Селянин з нетерпінням чекав тої благодатної днини, коли вперше вийде в поле, щоб прокласти борозну. Напередодні господиня варила святочну їжу, і коли сідали гуртом за стіл,

обов'язково молилися, щоб робота спорилась і нива щедро засівалась". У народі вірили, що "нива вельми чутлива". "Не можна було лихословити й лаятись" [1, с. 148]. Коли господар уперше збирався на оранку, то обов'язково одягав нову сорочку. Це було святом для селянина-трудівника.

Бажано наголосити на тому, що праця на землі – це форма забезпечення повноцінного життя сім'ї, обов'язок і внутрішня потреба. Тому батьки Михайлика поступово привчають сина до праці, відповідальності.

Як зазначав В.Скуратівський, фізична праця з'єднувала людину з природою. Бережне ставлення до всього живого – споконвічна традиція українського народу.

Працюємо з епізодами тексту, у яких мати веде хлопчика на город і показує йому, як з'явився перший пуп'янок огірка чи зацвів повернутий до сонця соняшник. Першою показала, як плаче од радості дерево, коли надходить весна, і як у розквітлому соняшнику ночує сп'янілий джміль. Михайлик вбирає у свою душу й маленьке серце цю науку та вчиться бачити, оцінювати, прислухатися, спостерігати красу рідної природи.

Стосунки між чоловіком і дружиною теж належали до вироблених віками традицій. Вихованням дітей у сім'ї займалася мати, тому й навчила Михайлика любові до землі-годувальниці. "Мати вірила: земля усе знає, що говорить чи думає чоловік, що вона може гніватись і бути доброю, і на самоті тихенько розмовляла з нею, довіряючи свої радощі, болі" [2, с. 465]. Традиційно, на присадибних ділянках господарі сіяли й садили лише за народним календарем. "Сьогодні мати почала діставати з комори, з скрині, з сипанки, з-під сволюка і навіть з-за божниці свої вузлики" [2, с. 465].

Незаперечний авторитет для Михайлика – батько. Завдяки йому він засвоює трудові навички, переймає моральні переконання. В образі батька втілена вікова селянська мудрість, доброта, працьовитість, повага до старших, любов до сім'ї. Михайлика змалку привчали до праці – вміло, розумно.

Михайлик – єдиний син у сім'ї, Батьки турбуються про нього, виховують так, щоб він знав працю, відчував відповідальність і став справжньою людиною. Працьовитість, потяг до книг, знань були цілком природними. Ці риси органічно формувалися завдяки середовищу, у якому зростав і виховувався герой. Це вплив щирих, добрих, розумних, мудрих старших друзів: діда Дем'яна, бабусі, мами, батька. Саме їм він завдячує всім найкращим, що має в серці й

дитячій душі. Михайлик жадібно прислухається до старших, переймає народну мудрість, старанно й гарно вчиться.

Варто звернути увагу учнів на традицію добрих стосунків між людьми. В українських сім'ях прийнято плекати доброзичливе ставлення до людей. Милосердя, взаємодопомога, співчуття, привітність, доброта – характерні риси, притаманні народові. Саме так виховували Михайлика. Знаходимо в тексті уривок від слів: "Жінка, схрестивши руки на грудях, боязко озирнулась..." до слів: "А може, то не жінка, а моя глибокоока селянська доля тоді прихилилася до мене". Михайлик уміє відчувати чужий біль: "Мене так вразили її сльози, що я теж мало не заплавав з жалю" [2, с. 471]. Мати похвалила сина за те, що він поділився гарбузовим насінням із людьми, яких голод погнав з далекого краю: "Добре синку... Бо хто й пособить у світі бідному чоловіку, хто дасть йому скибку хліба чи ложку борщу? Ніхто, тільки такий самий злидар" [2, с. 476].

За народними традиціями діти повинні любити й поважати своїх батьків, прислухатися до їхніх порад, піклуватися про старість. "Не перекладай своєї праці на батька і матір. Поважай їх працю і відпочинок ділом, вчинками. Твоє добре навчання, добра праця – це радість твоїх батьків. Принось їм цю радість. Не засмучуй їх нічим" [3, с. 160]. Пропонуємо учням дати відповідь на такі запитання:

Чи привчали вас батьки з повагою ставитися до старших за віком?

Які вияви людяності в стосунках героїв вам запам'яталися?

Підсумовуючи учнівські відповіді, учитель має зазначити, що взаємоповага, глибокі родинні почуття, милосердя, доброзичливість – це ті моральні якості, які характеризують героїв твору. Вони повинні бути орієнтиром у житті.

Моральність людини виявляється в її невідривності від свого народу, його долі, традицій і духовних надбань.

Повість Михайла Стельмаха – це своєрідний гімн дитинству, батькам, землякам і всім чесним, щирим, душевним людям.

Література

1. Скуратівський Василь. Святвечір: У 2 кн. – К.: Перлина, 1994. – 192 с.
2. Стельмах Михайло. Твори: В 7 т. – Т. 4. – К.: Дніпро, 1983. – 712 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибр. Твори: В 5 т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1976. – 640 с.